

NYULASSY ÁGNES

A szentkultusz kezdetei Magyarországon, különös tekintettel Szent Jakab kultuszára

A XI. század bár meglehetősen forrásszegény, ahhoz túl sok az adat, hogy kitérjek a részletekre is az idő szűke miatt. Ezért csak a kor legreprezentánsabb példáit szeretném bemutatni.

Azzal kezdeném, hogy a szentkultusz a középkori kereszténység egyik legjellegzetesebb alkotóeleme. A szentkultusz Szántó Konrád szerint a jámbor hívőt hozzásegíti a természetfeletti világgal való kapcsolatteremtéshez, melynek során lelkét isteni erővel tölti meg. Ugyanakkor a szentben oltalmazót, közbenjárót látott,¹ aki számára a „rosszat elfordítani, a jót létrehozni”² hivatott. Tehát evilág és túlvilág közötti közvetítő szerepük miatt kedvelték meg oly hamar a magyarok a keresztény szenteket. Ősi hiedelemvilágukban is fontos szerepet játszottak a szellemősök, táltosok, a közvetítők. Ily módon nem volt ismeretlen számukra az égi közbenjáró. Személynek, közösségnek, patrocíniumnak stb. választottak védőszentet-patrónust, de alkalomszerűen is segítségül hívták őket háború, betegség, személyes gondok, természeti csapások esetén³. Jóindulatukat igyekeztek megszerezni. Ennek több módja lehetett: az imádkozás, a szent ünnepének megülése, ereklyéjének megszerzése, ennek tisztelete, mágikus felhasználása.⁴

Ugyanakkor a szentkultusznak az égi közvetítő, patrónusi feladaton kívül más funkciója is volt. Kulturális szerepe időben és térben egyaránt kimutatható: egyrészt a kereszténység előtti, ún. pogány hiedelmek, kultuszok, termékenységgritusok beépültek a keresztény vallás szertartásaiba, az egyház jóvoltából. Másrészt a kereszténység összeurópai kultikus tradíciói és a hazai sajátosságok között közvetített. Segített

¹ Szántó Konrád: *A katolikus egyház története*. I. Bp., 1983, 471. p.

² Horváth Mihály: *A kereszténység első százada Magyarországon*. Bp. 1878, 321. p.

³ Klaniczay Gábor: Szentkultusz a középkori Magyarországon. In *A civilizáció peremén. Kultúrtörténeti tanulmányok*. Bp. 1990, 222. p.

⁴ Klaniczay: i. m.: 221. p.

áthidalni a szakadékot az egyházi tanítás és a laikusok vallásfelfogása között is.⁵

Nézzük meg, kik azok a szentek, akik az előbb említett feladatoknak valamilyen módon eleget tesznek. A királyi udvar és a vele szorosabb kapcsolatban álló német nyelvterületről érkező papok és szerzetesek által terjesztett szentek: Ipoly, Emmerám, Móric, György, Adorján és Lőrinc.

Szent István felesége, Boldog Gizella és rokonai (II. Henrik, Günter) révén a német császári család és a bajor-osztrák egyház kedvelt védőszentjei terjedtek el, elsősorban a XI. század elején.⁶

Szent Ipoly és Szent Emmerám a császári család védőszentje volt. Az előbbi tiszteletére már a honfoglalás előtt szenteltek monostort Zoborhegyen, ahová 1010 táján szent Zoerard-András és tanítványa, Benedek költözött, hogy szigorú remeteéletükkel dicsőítsék Istent.⁷

Szent Emmerám tiszteletére Nyitrán emeltek egyházat.⁸ Arnold, regensburgi szerzetes nagy buzgalommal igyekezett meghonosítani kultuszát Magyarországon. 1026-ban járt először hazánkban Anasztáz érseknél, akinek bemutatta a szentről írt legendáját. Néhány anti-phonát és responsoriumot szerkesztett, amit a szent halálának évfordulóján (szeptember 22-én) az ünnepi zsolozsmába iktattak. Mégsem lett népszerű nálunk – ami nem is csoda –, mert a legendája tudtul adja, hogy a Lech mezején vívott csatában egy német püspök az ő segítségével menekült meg a magyarok okozta halálos sebesülésből.⁹

Még egy esetről tudunk ebből a századból, amikor egy szent kultuszát sikertelenül próbálták a köztudatba bevinni.¹⁰ Szent Kálmán (Colomannus) skót királyfi – aki állítólag anyai ágon magyar királyi

⁵ Klaniczay: i. m. 211–212. p.

⁶ Galla Ferenc: Szent István apostoli tevékenysége és e téren ismertebb munkatársai. In Serédi Jusztinián (szerk.): *Emlékhönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. I–III. Bp., 1938, I. 306. p. [a továbbiakban: SZIE]

⁷ SZIE I. 307. p.

Érszegi Géza (szerk.): *Árpád-kori legendák és intelmek*. Bp., 1987, 13. p. SZIE I. 307. p.

⁸ SZIE I. 316. p.

¹⁰ Balics Lajos: *A római katolikus egyház története Magyarországon*. I–II. Bp., 1885, I. 408. p.

ivadék volt, – belháborúk miatt hazájából számkivetve a Szentföldre igyekezett. Onnan Magyarországon át próbált hazatérni, ám a határon idegen kémnek nézték és osztrák parasztok Stokeraunál 1012-ben meggyilkolták. A halott teste csodákat művelt, ezért a mölki kolostorba vitték. Orseolo Péter az ő ereklyéit Magyarországra hozatta, de hamarosan visszavitték, mivel az országon végigsöprő dög- és éhhalált Kálmán ereklyéje bosszújának tartották.

Szent Móric és Szent György katonaszentek tisztelete is régi hagyomány volt a Szász-házban.¹¹ Gizella rokonának, Günternek indíttatására jött létre a bakonybéli Szent Móric kolostor, melyben a szerzetesekre a szemlélődő életmód volt jellemző. Maga Szent Günter is élt itt, és ez a vidék volt hét évig remete otthona Szent Gellértnek.¹² III. Ottó császár pedig a független magyar keresztény királyság jelvényeként Szent Móric ereklyéjét és a Szent Kereszt egy szilánkját adta I. István-nak.¹³ A fentebb említett szentek közül csak Szent György tisztelete terjedt el széles körben. Gyakran hívták segítségül a pogányok elleni küzdelmekben. Így István király a Hartvik-legenda szerint Koppány ellen vívott csatájában Szent Györgyöt és Mártont hívta segítségül.¹⁴ De Csanád vezér is Szent Györgyhöz fohászzkodott az Ajtony elleni győzelmét megelőző éjszakán.¹⁵ A segítség nem maradt el egyik esetben sem. Hála-juk jeléül a csanádi egyházmegye új székesegyházát neki ajánlották, és István király a bolgárok elleni hadjáratból hozott Szent György ereklyével is megajándékozta az egyházat.¹⁶ Gizella királyné pedig Veszprémben építtetett számára családi szentélyt, amely Imre herceg kedvelt imádkozó helye lett. Látomásai és szüzességi fogadalma is itt történtek.¹⁷ A nép ugyancsak megkedvelte Szent Györgyöt, amelyet a

¹¹ SZIE I. 307. p.

¹² SZIE I. 308. p.

Szántó: i. m. 315. p.

¹³ SZIE I. 308. p.

¹⁴ Érszegi: i. m. 37. p.

¹⁵ Érszegi: i. m. 82. p.

¹⁶ SZIE I. 308. p.

¹⁷ Érszegi: i. m. 64. p.

róla elnevezett sok-sok helység (40),¹⁸ a hozzákötődő időjárási regulák, népszokások bizonyítanak: ezen a napon hajtják ki a legelőre az állatokat, mert – a hagyomány szerint – Szent György ereje (a Nap) elúzi a sárkányt (a rossz időt).¹⁹

Szent Márton, a pannóniai származású mártír, akit éppen ezért a középkorban „magyar szentnek” tartottak, s aki Toursban volt püspök, szintén nagy ismertségnek örvendett nálunk és Franciaországban egyaránt. Vitatott, hogy Magyarországról került-e kultusza a franciákhoz vagy éppen fordítva.²⁰ Mint már említettem e szent segítette István királynak Koppány legyőzésében, ezért a Szent Márton hegyén épülő apátságot neki szentelte. De rá is igaz, hogy helynevek sokasága (45) jelzi kedveltségét²¹ s a pásztoroknak egyik védelmezője volt.²²

A mai napig tartó Szűz Mária-kultusz magyarországi gyökerei is a XI. század első felére nyúlnak vissza, és e kor egyik kiemelkedő egyéniségéhez köthető, Szent Gellérthez. Legendái részletesen elmondják a Szent Szűz iránti tiszteletét: „az Isten anyjának tiszteletére oltárt emelvén, az elébe ezüst füstölőt akasztata, melynek szolgálatára két élemedett korú embert rendelt vigyázni, úgy, hogy ott a tömjén illata a nap egyetlen órájában sem hiányozzék. S a püspök ott minden szombat-napon, valamint Mária mennybemenetele ünnepén áhítatossága érzelmeit magasztaló dicséretekkel leckeolvasásban teljesíti vala, azon napokon a szegények iránt a könyörületesség munkáit is bővebben gyakorolja vala, más napokon pedig a reggeli és estvéli imát végezve, kétszer szokott volt a szűz Mária tisztelendő oltárához körmenettel járulni.”²³ A boldogságos Szűz tisztelete kedvéért cselédei mindig feloldozást nyertek bűnük alól, ha a Nagyasszony nevében kértek tőle bo-

¹⁸ Bangha Béla S. J. (szerk.): *Katolikus lexikon*. I-IV. Bp., 1933, IV. 227-228. p.

¹⁹ Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium*. I-II. Bp., 1977, I. 307-308. p.

²⁰ Király Ilona: *Szent Márton magyar király legendája. A magyar hencések árpádkori francia kapcsolatai*. Bp., 1929.

²¹ *Katolikus lexikon*. IV. 227-228. p.

²² Molnár V. József: *Egészség*. Pécs, 1995, 204-206. p.

²³ *Szent Gellért legenda*. (ford.: Szabó Károly) Bp., [é. n.], XIII. fej.

Balics: i. m. I. 406. p.

csánatot.²⁴ Megmutatkozik a Szűz Anya iránti lángoló szeretete a Deliberatióban is, ahol kivétel nélkül a „páratlan”, a „tisztaságos”, „mindig szűz” jelzőkkel illeti Máriát.²⁵ Arról nem beszélve, hogy kápolnát állíttatott a Boldogságos Szűznek Marosvárott,²⁶ ahol temetkezőhelyét is kijelölte.

„A történeti igazság megsértése nélkül mondhatjuk, hogy Szent Gellért tanította a magyar népet az Istenanyát annyira tisztelni, hogy (őt)... csak „Boldogasszony”-nak, „Asszonyunk”-nak, azaz úrnőnek nevezzék”²⁷ – írja Karácsonyi János. Ezt az állítást csak részben fogadhatjuk el. A néprajzi kutatások ugyanis arra engednek következtetni, hogy a magyarság ősvallásában szereplő ősanját is Boldogasszonynak, Asszonyunknak nevezhették. Szűz Mária így átvette a néphit Boldogasszonyának szerepét. Székelyföldön és a csángóknál a csíksomlyói (babba) Mária mai napig hordozza ennek az ősi istenanyának a vonásait.²⁸ Az viszont igaz, hogy Gellért püspök a kultusz kialakításához saját példájával nagyban hozzájárult, hiszen Szent István valószínűleg az ő rajongó szeretete hatására került lélekben oly közel Szűz Máriához, hogy Magyarországot még életében a „Boldogságos családjának” nevezhesse el és őt válassza ki hazánk védőasszonyául.²⁹

Először királyunk Nagyboldogasszony ünnepét mindig Fehérvárott ülte meg, s a Hartvik-legenda szerint ezen a napon távozott – saját imája meghallgattatást nyerve – az élők sorából.³⁰

²⁴ Balics: i. m. I. 407. p.

²⁵ Karácsonyi Béla–Szegefi László (ed. et transl. Hung.): *Deliberatio Gerardi Moresenae Aecclesiae Episcopi Supra Hymnum Trium Puerorum ad Isingrimum Liberalem*. [Kézirat, nyomdában]

²⁶ Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története*. II. *Az Árpádok korában*. Bp., 1895, 384. p.

²⁷ Karácsonyi János: *Szent Gellért püspök. Élete és művei*. Bp., 1887, 146. p.

²⁸ Daczó Árpád S. J.: *A csíksomlyói babba Mária* címmel elhangzott előadása (Bp., Csepeli Művelődési Ház, 1994. XII. 8.)

²⁹ Szent Gellért-legenda. 72. p.

³⁰ Érszegi: i. m. 49. p.

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a kezdeti német hatás mellett jelen van a bizánci egyház is, hiszen görög rítusú monostorok, egyházak voltak, így az általuk terjesztett szentek kultusza is létezett. Ennek nagyszerű példája a marosvári Keresztelő Szent Jánosnak emelt egyház,³¹ Szávaszentdemeter,³² a veszprémvölgyi apácák kolostora.³³ A helynevekkel tudjuk alátámasztani elterjedtségüket. A népi vallásosság valamennyiüket számon tartja. Dömötör a katonaszentek sorát gyarapítja,³⁴ Keresztelő Szent János, ismertebb naptári nevén Szent Iván, a nyári napfordulót vigyázó szent, akinek születésnapjához a népszokások hosszú sora tartozik.³⁵

Ha számot vetünk a magyarországi kereszténység hősi korszakának legismertebb szentjeivel, kiderül, hogy e harcok időszakán megkezdődött a harcok szenteket, mint Dömötör, Márton, Mór, György, Mihály arkangyal.

Még egyetlen adalék a kezdetekhez. I. István engedélyezte a Szentföldre zarándokló nyugatiaknak az országon való áthaladást, a magyar zarándokoknak Bizáncban templomot, pihenő- és megszálló helyet, Jeruzsálemben zarándokházat és templomot építtetett. Ezáltal a keleti kereszténység hatásai a búcsújárók révén is érvényesülhettek az országban.³⁶

Az Itáliából érkező hittérítők közül Szent Gellértet kell kiemelnünk, aki nemcsak terjesztette a hitet Magyarországon, hanem maga is szentként élt. Hite és szeretete az égiek iránt egész életében töretlen volt. Az igazság melletti bátor kiállása és önmagának hősiesség fokon gyakorolt legyőzése tette méltóvá arra, hogy szentként tisztelje az utókor.

³¹ Szilágyi: i. m. II. 384.p.

Szántó: i. m. I. 315. p.

³² Szántó: i. m. I. 315. p.

³³ Györffy, Georgius (ed.): *Diplomata Hungariae Antiquissima*. I. Bp., 1992, 81–85. p. [a továbbiakban DHA]

³⁴ Molnár V. József: i. m. 308. p.

Bálint: i. m. II. 402. p.

³⁵ Molnár V. József: i. m. 141–143. p.

Bálint: i. m. I. 462–478. p.

³⁶ Szántó: i. m. I. 316. p.

A XI. században a keresztény vallás tömegessé, általánossá tétele volt a feladat. A szentkultusz is ezt segítette elő, ezért a királyi udvarban népszerű szentek mellett nagy számban jelent meg a – főleg Franciaországból érkező – bencés szerzetesek nyomán megismert szentek tisztelete. Szent István törvénye, mely a templomépítést szorgalmazta,³⁷ okot szolgáltatott patrónus választására. Így szélesedett egyre inkább a szentek ismerete, tisztelete. Az 1092. évi szabolcsi zsinat előírta a kötelező ünnepeket: a vasárnapokon kívül megüendő Karácsony, István fővértné, János evangélista, aprószentek, Urunk körülmetélése, háromkirályok (vigíliával), gyertyaszentelő, húsvét (négy nappal), György, Fülöp és ifj. Jakab (vigíliával), Szentkereszt feltalálása, Pünkösöd (négy nappal), Keresztelő Szent János, Péter-Pál (három nap vigíliával), Jakab apostol, Lőrinc, Nagyboldogasszony, István király vigíliával, Gellért vigíliával, Mihály, Simon-Júda, Mindenszentek, Imre herceg, Márton (három nap vigíliával), Móric és társai, András, Miklós és Tamás.³⁸

A felsorolást és a magyarországi történeti helyneveket összehasonlítva kijelenthetjük, hogy a törvény által megjelölt ünnepek nem egyházi önkény alapján lettek kiválasztva, hanem a szentek elterjedtségének valós állapotát tükrözik. A korai forrásokat olvasva szintén arra a következtetésre jutunk, hogy a keresztység felvételével a pogány nevek háttérbe szorultak, s helyettük védőszentjeik nevét viselték az emberek.

Szembeötlő még az is, hogy az ünnepeket úgy helyezték el az évkörben (ez egyetemes jellegű), hogy a szentek természetének megfelelő mezőgazdasági, időjárás környezetbe kerüljenek. Például Fülöp és ifj. Jakab apostolok ünnepe május elsejére került, mivel legendájukban a leveles zöld ág (májusfa analógiája) fontos szerepet játszik; de id. Szent Jakab apostolra az egyház július 25-én emlékezik, nemcsak azért, mert a legenda szerint ekkor viszik át a holttestét hajón Hispániába,

³⁷ Márkus Dezső (szerk.): *Corpus Iuris Hungarici* I. Bp., 1899, 37. p. [a továbbiakban: CIH]

³⁸ CIH 63. p.

hanem azért is, mert Szent Márk evangéliuma a mennydörgés fiának nevezi. S valóban a legnagyobb nyári viharok ekkor vannak.³⁹ Ez az elrendezés az egyház részéről tudatos volt, hiszen az Isten által teremtett világ rendjét nem akarták megbontani. A meglévő pogány ünnepeket pedig ilyen módon lehetett legügyesebben krisztianizálni.

A középkor egyik legnépszerűbb szentje idősebb Jakab apostol volt. Sírhelye az egyik leghíresebb zarándokhely, – Jeruzsálem és Róma után – Santiago de Compostela. A IX-X. századtól jártak ide a búcsú-sok bűnbocsánatért és a szent közbenjárásáért. Compostelába vezető zarándokutak hálózta be Nyugat-Európát. Talán ebbe a hálózatba próbált bekapcsolódni Magyarország az 1061-ben Ottó somogyi ispán által alapított zselicszentjakabi monostorral.⁴⁰ Azért fontos számunkra ez az alapítás, mert egyrészt az egyetlen dokumentált Szent Jakabnak szentelt egyház a XI. századból, (a XII. századtól pedig már egymást érik a róla elnevezett egyházi létesítmények, helységnevek, keresztnévek a forrásokban).⁴¹ Másrészt fontos magánegyház mivolta miatt, ami igen korai a magyarországi viszonyok között (kivévelt képeznek a királyi magánalapítások).⁴²

De induljunk ki abból a tényből, hogy ki választhatta patrónusul Szent Jakabot? Több lehetőség van: maga az alapító, Ottó ispán választotta, aki feltehetőleg több helyen járt Európában és így ismerkedhetett meg kultuszával, vagy az ide költöző bencés szerzetesek, akik lehetnek franciák is, s ily módon jól ismerhették a Szent Jakabról szóló legendakört. Nem szabad elsiklani az alapító oklevél megjegyzése felett, miszerint a templom alapításának helyszínét Szent Jakab hegyének nevezi (*in monte sancti Iacobi apostoli*), amelyen egy igen régi, szer-

³⁹ Molnár V. József: i. m. 125. p., 160. p.

Márk 3,17

⁴⁰ Kumorovitz L. Bernát: *A zselicszentjakabi alapítólevél 1061-ből.* Bp., M. XVI. 1964., 44. p. DHA I. 70–74. p.

⁴¹ Bálint: i. m. II. 77–86. p.

⁴² Mályusz Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* Bp., 1971, 15. p., 22–23. p.

felett elhanyagolt, ugyancsak Jakab tiszteletére szentelt templom romjai állottak (*in honore sancti praedicti ecclesia nimia vetustate et neglectu iam deserta*). Ha ezt a „nagy régiséget” legalább három emberöltőnek vesszük, akkor legkésőbb száz esztendővel az újjáalapítás (1061) előtt építették, ami nehezen hihető, hiszen akkor a pogány magyarok vezérei nem néztek volna jó szemmel egy ilyen próbálkozást. Tehát sokkal valószínűbb, hogy ez a rom jóval a honfoglalás előtti alapítást idéz. Arról az időről tanúskodik, amikor a pannóniai-dalmáciai kapcsolat nagyon eleven volt.⁴³

Bárhogy is történt a patrónus választása, az oklevélből az is kitűnik, hogy a környék földrajzi nevei a szent legendájával kapcsolatba hozhatók. Itt elsősorban a következő fogalmakra kell koncentrálni: Luppa, Pica és Szent Jakab. Mielőtt a „képi beszéd” elemzésébe kezdenék, röviden ismertetem a legenda ide vonatkozó részét, az érthetőség kedvéért.

Szent Jakabot halála után tanítványai hajón Galíciába szállították, hogy ott helyezték örök nyugalomra. A holttestet a parton egy kőre helyezték, amely szépen hozzáidomult a testhez és így szarkofággá vált. A tanítványok méltó sírhelyet keresvén elmentek az itt uralkodó Lupa nevű királynőhöz – aki életvitelével érdemelte ki nevét –, hogy helyet kérjenek tőle. Ő azonban csalárdul egy igen kegyetlen férfihoz küldte őket, aki segítség helyett börtönbe vetette valamennyiüket. Az Úr angyala az éj folyamán kiszabadította a foglyokat. „Miután a zsarnok erről értesült, sebtében katonákat menesztett utánuk, hogy elfogassa őket. Miközben a katonák egy hídon haladtak át, a híd leszakadt, és a folyóba veszték.” Ennek hírére véve Lupa mintha erősen bánkódott volna, magához hívatta a tanítványokat és azt mondta: „Keressétek meg az ökreimet ezen és ezen a helyen vagy hegyen, fogjátok be kocsiba őket, s vigyétek uratok testét, és olyan sírhelyet készíttetek neki, amelyet akartok.” Azonban a felajánlott állatok fékezhetetlen, vad bikák voltak. A hegy tetején egy sárkányt leltek, amely tüzet okádott rájuk, de a rá-

⁴³ Konstantinos Porphyrogenetos: *De administrando imperio*. Bp., 1950.

vetett kereszt jelétől „ketté omla”. Az állatokat is itt találták, amelyek szintén a kereszt jelétől megszelídültek. Szent Jakab testét kocsihoz tették, az ökrök pedig kormányzás nélkül Lupa palotájába vitték. A királynő ennek láttára elámult, hitt és keresztény lett.⁴⁴

Ezután következnek az elemzések!

Luppa: maga a szó – lupa – nőtényfarkast és szajhát jelent. A hispániai királynő jelleméről árulkodik. Az alapító oklevélben valamilyen vizet jelöl.⁴⁵ A Szent Jakab hegy lábánál ma is vízenyős a terület, amelyet halastavak kialakítására használtak fel. A veszprémi egyházmegye határkijelölésében pedig egy Lupa patakot említenek, amely ezen a környéken torkollik a Kapos folyóba. A patakon híd vezetett át, melyet „Pica”-nak hívták. Ez a furcsa elnevezés azt a gondolatot ébresztheti, hogy esetleg „tüzes bikák”-ra utaló „elferdített” név lehet, melyek a Szent Jakab holttestéből áradó csodás erőből megszelídülve halottas szekerét húzták.⁴⁶ A p-b mássalhangzók zöngésség szerinti megkülönböztetése sok esetben nem éppen könnyű a fülnek. Ez is magyarázatul szolgálhat az értelmezésnél.

A Szent Jakab hegyén helyezkedett el a kolostor, miképpen a legendában Jakab sírhelye. Elsősorban azt kell észrevennünk, hogy a középkori ember számára, legyen az szerzetes vagy laikus, minden szervesen illeszkedik egymásba. Erről van szó a jáki Árpád-kori négykaréjú körtemplom falfestményein is, amelyek Szent Jakab életéből ábrázolnak részleteket. Ezeknek a tartalma igazodott az égtájak természetéhez a korabeli szokás szerint. László Gyula hívta fel a figyelmet arra, hogy a kora középkori temetőben a sírok legsűrűbben a szentély körül – a védőszent közelében – találhatóak, majd a déli oldal a következő kitüntetett hely, s végül a nyugati fal töve, ahová még temetkeztek. Az északi fal közelében csak elvétve találtak sírokat, ez ugyanis a pogányság helye.⁴⁷ A jáki körtemplomban a freskók elhelyezése a fen-

⁴⁴ Iacobus Voragine: *Legenda Aurea*. Bp., 1990, 159–160. p.

⁴⁵ Kumorovitz: i. m. 44. p.

⁴⁶ *Legenda Aurea* 160. p.

⁴⁷ László Gyula: A honfoglaló magyarság régészeti kutatásáról. In *Góg és Magóg népe*. Bp., 1996, 142. p.

ti rendet követte: a déli karéj félkupolájában Jakab elhivatása látható (Márk 1,16–20). Mivel ez a bejárat oldala, tekinthetjük analógiának is a kép tartalmát (Jakab az üdvösség útjára lép) és a hívő, aki a templomba lépve az Istenhez való elkötelezettségről tesz tanúságot. A keleti karéjban (szentély) Salome, Jakab édesanyja kéri az Urat, hogy fiai a mennyben majd az Úr jobbján és balján foglaljanak helyet (Máté 20–21). Az északi félkaréjban csak egy szó van felírva: Eloim. Nyilvánvalóan a kereszténység előtti vagy a pogány korra vonatkoztatva. Végül a nyugati karéjban Jakab látomása van megörökítve, amely a mór idők idéző saragosai Mária-templom eredetlegendája. A nyugati falakra általában az utolsó ítéletet szokták megfesteni, tartalmában azonban ez a freskó is hasonlít hozzá.⁴⁸

A gelencei templomról a Szent László-freskók egyike jut eszünkbe. De tudni kell, hogy mellette Szent Jakab képe is jelen van. Jakab katonaszent, mint oly sok népszerű szent Magyarországon. A mórok elleni csaták nagy hőse, aki a keresztény hadak élén harcol, segíti őket minden bajukban.⁴⁹ Itt kapcsolódik össze Szent László királlyal,⁵⁰ akinek legendájából,⁵¹ a róla szóló mondákból⁵² szintén egy lovagszent képe bontakozik ki. Így nem csoda, ha együtt őrzik a határt. Ha térképre visszük a Szent Jakabról elnevezett falvakat, ill. a neki szentelt patrocíniumok egy részét, többnyire a határok közelében találjuk őket. Tehát egyértelmű a határvédő szerepük.

Nem elképzelhetetlen az sem – bár ez egyelőre hipotézis –, hogy búcsúnapján, július 25-én, misztériumjátékkal elevenítették fel Szent Jakab életét, hiszen az olvasásban járatlan nép számára élővé, befogadhatóvá tenni az evangéliumot, a legendák példát adó, csodákat felmutató történeteit dramatizált formában könnyebb lehetett. Ismerünk

⁴⁸ Bálint: i. m. II. 87. p.

⁴⁹ Bálint: i. m. II. 86. p.

⁵⁰ Holik Flóris: *Szent László-mondáink és Compostellai Szent Jakab*. Katolikus Szemle. 1923, 65–79. p.

⁵¹ Horváth Cyrill: *Szent László legendáink eredetéről*. Irodalomtörténeti Füzetek 31. Bp., 1928.

⁵² Lengyel Dénes: *Régi magyar mondák*. Bp., 1994, 92–108. p.

ebből az időből ilyen játékokat (mint a Krisztus szenvedéstörténete, a háromkirályok története), de a nyilvánvalóan forrásszegény korból nem feltétlenül maradt fenn minden dramatikus játék, különösen, ha az lokális természetű. Ezeknek a játékoknak az éltetője az, hogy évről-évre előadják, egyik nemzedékről a másikra száll. Ez a téma további kutatást igényel.

Végül nem szabad megfeledkezni XI. századi magyar szentjeinkről sem. A már megerősödött magyar egyház és az Árpád-dinasztia számára (mely szent királyok sorát hivatott kibocsátani) igen fontos politikai kérdés volt, hogy legyenek magyar szentek. Így 1083-ban szentté avatták István királyt, Imre herceget, Gellért püspököt, akik életükkel és holttestük körül esett csodák folytán kiérdemelték a felmagasztalást. Boldog Mór pécsi püspök legendája pedig a zaborhegyi remete szenteknek, Zoerárd-Andrásnak és tanítványának, Benedeknek állít emléket. Ereklük szintén oltárra emeltettek. A külföldről érkező ereklük sokasága (mely nem ritkán már kereskedelmi áruvá vált) mellett, a magyar szentek ereklői is gazdagították a magyar egyházat.

Mindebből – amit felvázoltam – az következik, hogy Magyarország a XI. század végére betagozódott politikailag, kulturálisan, vallásilag is a keresztény Európába. Mindezt úgy tette, hogy sajátos hagyományaival színesítette, gazdagította a keresztény rítusokat.